

KNYGOS MAGIJA

Kaži ar ko nors verti yra šūkavimai apie knygos mirtį. Ypač kai pasižiūri, kas gi taip šūkauja – ogi visokie aktualijų nešiotojai, kurie nieko neskaito ir, kaip pasakė vieno filmo herojus, neskiria Picasso nuo automobilio avarijos. Kita tendencija – madinga neigti popierinę knygą ir žavėtis elektronine. Pamirštant, jog akių gydytojai perspėja, kad nuo besaikio sėdėjimo prie kompiuterio vaikai išdžiūsta kaip grybai ir dėl akispūdžio problemų jau užtvindė okulistų kabinetus. O jeigu jie, be kompiuterinių žaidimų ir bendravimo socialiniuose tinkluose, dar ir knygas kompiuteryje skaitys?.. Į ką tas vaikas taps panašus, juolab kad su persisėdėjimu prie kompiuterių siejamos ir laikysenos (stuburo iškrypimo), ir raumenų atrofijos, ir psichologinės problemos? Į kosmoso ateivį su didele, nuo informacijos išpampusia galva ir į pieštukus panašiomis galūnėmis?..

Senovės graikai teigė, kad sveikame kūne – sveika siela. Filosofui nesvetima buvo kūno kultūra ir sportas, pakalbėjęs apie žemės ir visatos sandaros elementus, jis galėjo ir kokį pusmaratonį nubėgti. Šiuolaikiniai žmonės, kaip mėgstama sakyti, dabar pasiskirstė pagal specializacijas – jeigu jau kokia knygų žiurkė, tai jau įknibusį į popierius nuo ryto iki vakaro, o jeigu koks raumenų kalnas – tai tik kalnas, intelekto gyslą rastumei tik paviršiuje ir bene per didinamąjį stiklą. Ar nevertėtų atsigręžti į praeitį? Žodis „atsigręžti“ šiuo atveju gal ir nėra tiksliausias – sakyčiau, nevertėtų pamiršti praeities, nes, kad ir paradoksaliai skamba, kuo giliau į praeitį – tuo arčiau ateities.

Tai tinka, ir kalbant apie knygą. Knygos skaitymas – tylus buvimas su pačiu savimi, meditacija, pagaliau – tikra sielos ramybė, klausantis sklaidomų knygos puslapių, kurių šlamėjimas primena medžių ošimą, vėją, bangų ritmiką, dangaus kūnų sukimąsi. Elektroninė knyga šiuo atveju, jei prisiminsime Platoną, tik idėjos atspindys – taigi, tik knygos atspindys. Kol kas sunku ką nors pasakyti apie meditatyvinę jos reikšmę – tai priklauso nuo skaitančiojo, ar jam reikia informacijos, ar meditacijos. Apie estetinį poveikį, kai knygos sielą sukuria ne tik teksto, bet ir iliustracijų autoriai, kai knygos magiją atskleidžia šriftas, popierius, dizainas, šiuo atžvilgiu kol kas irgi nėra ką pasakyti, nes vargu ar elektroninę knygą galima vadinti meno kūrinio. Tačiau estetinės funkcijos praradimas – didelis praradimas. Vargu ar informacijos gausa gali ją pakeisti, nes subtili, kartais ir minimalistinė knygos estetika pati savaime yra svarbiausioji žinia, svarbiausioji informacija, grynoji idėja, kurią mes esame linkę pakeisti iškreiptais atspindžiais.

Kaip ryškus elektroninių knygų privalumas pabrėžiamas jų kompaktiškumas – jos, sakoma, užima daug mažiau vietos, negu griozdiškos knygų lentynos. Tačiau šis argumentas vėlgi kelia šypsena – ar taip sakantysis yra žmogus, kurio namuose lentynos lūžta nuo knygų? Ar daug rastume žmonių ir šiaurės, ir anapus Atlanto, kurių namuose būtų toks kambarys, kaip biblioteka? Bent jau turtingų Lietuvos žmonių namuose nieko netrikdo trys miegamieji, du valgomieji, kelios svetainės, kambariai, išimtinai skirti batams, drabužiams, bet – knygoms?.. Neteko matyti. O tie, kurie savo dviejų ar trijų kambarių butuką, netgi virtuvę, paverčia biblioteka, matyt, yra kažkokios keistos išimtys šiandienės Lietuvos gyvenime. Juolab kad jie ir skaito tas knygas. Turintys batų ir drabužių kambarius knygų neskaito, jie jas rašo.

Knyga yra nemirtinga ir kaip meno, ir kaip tikslingos informacijos kūrinys. Tai liudijo ir rugsėjo 10–16 d. Vilniuje surengtas pirmasis Vilniaus knygų festivalis. Simptomiška, kad Vilnius tapo knygų sostine – tai kur kas prasmingiau ir racionaliau, nei kurti dirbtinius „drąsios“ šalies įvaizdžius. Juolab kad niekas nepaaiškina, kas yra toji drąsa. Viena iš LNK sezono aistrų?.. O štai festivalis sako – nebijokime skaityti, diskutuoti, ginčytis, priimti ir išklausti net tai, kas nepatinka, kas žeidžia. Knygos – ne tik informacijos teikėjos, tai draugai, kuriuos mylime, nes jie jungia mus su didingiausiais dalykais, ir jeigu mes esame tokie akli, kad atsisakome to, tai taip mums ir reikia. Būkime „drąsi šalis“, kurioje tamsu.

Gintaro Žilio nuotr.

LAPAS

Pažiūrėk,
tas žalias klevo lapas –
Kaip delnas –
lūžtančiom linijom išrašytas.
Toks pat vienintelis,
toks pat nepakartojamas.
Gyvas ir šiltas.
Paliesk,
taip pat pajusi pulsą... Ir šešėlių
žymę...
Ir nudundėjusių perkūnijų duslioką aidą...
Ir saulės pažadą... Ir vėtrų įdrėskimą...
Ir linksmo strazdo švilpiančią motyvą...

Lapas kaip delnas –
paženklintas likimo.
Kas čia? – Pražūtis?
Kas čia? – Nemirtingumas?
Pulsas virpa delne...
Aš kraujo gaidą imu.
Lūpose – mėlynų pelenų aitrumas.

Laurynas Raudonėlis

Janina Degutytė

Kitame numeryje:

- A. Vaškevičius apie Rumšiškių liaudies muziejų
- Naujų knygų apžvalga
- Benas Urbutis. *Tipo ta prasme...*

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Laurynas Raudonėlis. Knygos magija
- 2-as psl. A. V. Škiudaitė. Rainių žudynės ir 1941 m. sukilimas
- 3-as psl. Pranas Visvydas. Kalbos pojūtį ugdanti lyrika
- 4-as psl. A. Vaškevičius. Tarptautinis M. K. Čiurlionio menų festivalis
- 5-as psl. A. Žemaitytė. Savas dūmas/ L. Vasiliauskaitė. Kino šortai
- 6-as psl. V. Rutkauskienė. Lietuviški ženklai/ L. Almantaitė. Tiškevičiai
- 7-as psl. Jūratė Vyliūtė. Izabelė (III)
- 8-as psl. Kultūros kronika

Rainių žudynės ir 1941 m. sukilimas

Šį tekstą autorė ryžosi pasiūlyti „Draugo“ skaitytojams, turėdama omenyje, kad JAV ir kituose pasaulio kraštuose, kuriuos pasiekia „Draugas“, gyvena čia minimi žmonės arba jų palikuonys, kurie ką nors žino apie aprašomus 1941 m. įvykius Žemaitijoje. Tai labai seni laikai ir gyvų liudininkų likę labai mažai, o gal... Lietuvoje apie 1941 m. sukilimą ir vėlesnį pasipriešinimą sovietiniams okupantams daug kas net iš nukentėjusiųjų palikuonių linkę pamiršti, okupantų įvartyta baimė vis dar persekioja juos. Tai sakau, turėdama pavyzdžių netgi savo giminėje. Jūs gyvenote laisvame pasaulyje, Jums ir Jūsų tėvams nieko nereikėjo bijoti, ir jeigu Jūs ką nors žinote apie žmones, apie kurių keletą rašoma šiame straipsnyje, malonėkite pranešti. Autorė norėtų tęsti tyrinėjimus ir įrodyti, kad Rinių kankiniai buvo 1941 m. sukilimo rengėjai, tik išduoti iki sukilimui prasidedant. Iškelkime į istoriją vardus žmonių, kurie šiandien pateikiami tik kaip atsitiktiniai žmonės – nežinia už ką įmesti į Telšių kalėjimą ir Rainiuose žiauriai nužudyti karui jau prasidėjus. Tikriausiai jie yra didvyriai, tik kol kas neatrasti. Mūsų, gyvųjų, pareiga tuo pasirūpinti. Adresas: Audronė V. Škiudaitė, Architektų 64–40, Vilnius LT–04110, Lithuania.

Audronė Viktorija Škiudaitė

2011 m. buvo paskelbti Lietuvos laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių metais. Viena didžiausių netekčių – Rainiuose 1941 m. birželio 24–25 d. naktį žiauriai nužudyti 76 politiniai kaliniai – žemaičiai inteligentai, ūkininkai, moksleiviai. Taip įvardijami šie vyrai, bet tai tik dalis tiesos apie juos. Iki šiol niekas nesidomėjo, kodėl sovietai buvo su jais tokie žiaurūs, kodėl šiai psichopatiškai egzekucijai buvo atrinkti būtent šie vyrai iš apytikriai pusantro šimto tuo metu Telšių kalėjime buvusių suimtųjų. Tragedijos 70-mečio minėjimai paskatino šių eilučių autorę giliau pasidomėti šiais žmonėmis. Autorė, remdamasi vieno – Luokės – valsčiaus, priklausiusio Telšių apskrčiai, pavyzdžiu norėtų pabandyti įrodyti, kad Rinių kankiniai buvo 1941 m. sukilimo rengėjai, tik jo nesulaukę, nes buvo išduoti iki lemtingų įvykių likus 1–2 mėnesiams. Panašiai mąstė ir po karo sovietiniam NKVD liudijusi Musia Blecherienė: „Baltieji partizanai buvo visi Luokės valsčiaus gyventojai“. Tik šie žodžiai liudytos lūpose reiškė pasmerkimą. Mums tai turėtų skambėti kaip aukštas įvertinimas, nes tai reiškė nesusitaikymą su okupacija ir savęs aukojimą.

Ir tuo galima įsitikinti, sklaidant NKVD pavadintos „Vlado Opulskio ir Adolfo Grušo bei dar 27–nių“ bylos P–18523 Ypatingajame archyve medžiagą, kuria naudojosi šio straipsnio autorė, ir keleto kankinių palikuonių prisiminimais.

Luokė 1941–aisiais buvo tik dalis Žemaitijos karo lauko

Išėivijon pasitraukęs buvęs prieškario Lietuvos žurnalistas Albinas Gražiūnas knygoje „Dviejų okupacijų replėse“ (Vilnius, 1996) kalba apie 1941 m. sukilimo dalyvius Žemaitijoje, kurių nemažai nužudyta Rainiuose. Štai autorius rašo: „Ypač daug už pagrindinės spaudos platinimą buvo suimtų Žemaičių krašte. Tauragėje suimti gimnazijos moksleiviai A. Juozapaitis, P. Kinderis ir A. Brunevičius, o netolimoje Šilalėje – septyni gimnazijos moksleiviai, iš kurių žinomos Tallat-Kelpšos, V. Raudžiaus ir P. Dargio pavardės. Telšiuose ir Telšių apskrityje už tai areštuota dešimt asmenų: Telšių pradžios mokyklos mokytojas A. Čiurinskas, tarnautojai H. Glažauskas, V. Lileikis ir P. Gužauskas, šoferis L. Malakauskas ir moksleiviai A. Čiužas, K. Puškorius, H. Žvirzdynas, A. Rakas ir Z. Tarvainis. Plungės gimnazijos moksleivis K. Sudargas buvo gaudomas. Turėjo slapstytis ir Ž. Kalvarijos pieninės tarnautojas V. Pabarčius. Visi suimtieji buvo kalinami Telšių kalėjime ir rusų-vokiečių karo pradžioje nukankinti Rinių miškelyje. Raseinių apskrityje enkavedistai susekė tris pagrindinės spaudos platintojų grupes ir suėmė šešiolika asmenų. Jurbarkė buvo suimti...“ (25 psl.) ir t.t.

„Telšių apskrityje pasižymėjo Telšių, Alsėdžių, Ž. Kalvarijos, **Luokės** (pajuodinta autorės) ir kt. sukilėliai (25 psl.).

„Žemaičių krašte žinomos šios lietuvių pagrindžio organizacijos: Geležinis vilkas ir Lietuvos apsaugos gvardija Tauragės mieste ir apskrityje, Šilalės gimnazijos moksleivių sambūris, veikęs apskrityje ir vadinęs Lietuvos fašistų baudžia-

muoju būriu, turbūt norint priešui sukelti daugiau rūpesčio. Raseinių apskrityje veikė Lietuvai išlaisvinti sąjunga, Kelmės – Lietuvos išlaisvinimo vana-gai, **Telšių – Laisvės žvalgai, Džiugas, Telšių ir Luokės – Saigūnas, o toje pačioje apskrityje, Žarėnuose ir Luokėje – Lietuvos patriotai**“ (17 psl.; pajuodinta autorės).

Mus domina pasirošimas 1941 m. sukilimui Luokėje ir apylinkėse, iš kur į Rainius buvo išvežti ir nužudyti 9 politiniai kaliniai: Adolfas Butkevičius, Stasys Jocys, Petras Maskolenka, Andrius Rudokas, Jonas Rudokas, Zigmas Parafionavičius, Juozas Truška, Adomas Simutis, Česlovas Šalkauskas.

Tai, kad šie vyrai buvo 1941 m. sukilėliai, neabejoja buvęs partizanas ir politinis kalinys, 22-ejus metus kentėjęs sovietiniuose kalėjimuose, nepriklausomos Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo narys Liudvikas Simutis. Jo tėvas Adomas buvo nužudytas Rainiuose. Jis siūlė, kad LGGRTC pripažintų Kario-savanorio (sukilėlio) statusą visiems Rinių kankiniams. „Direktorė Dalia Kuodytė iš pradžių tam lyg ir pritarė, bet vėliau nuomonę pakeitė. Tada kai kurių kankinių artimieji į LGGRTC kreipėsi su atskirais prašymais suteikti kario-savanorio statusą nukankintiems jų artimiesiems. Bet Komisija pripažino tik žemesnį – Laisvės kovų dalyvio statusą. O tie kankiniai, kurių artimųjų nebėra gyvųjų tarpe, lieka iš Lietuvos kovų istorijos išbraukti, nors niekas neabejoja, kad Jie kovojo iki mirties ir dar galingiau kovojo jau gulėdami Broliskame kape Telšių kapinėse“, – sako Liudvikas Simutis.

Rinių kankinių bylas egzekutoriai išsivežė į Rusiją 1941 m., prasidėjus karo veiksams Lietuvos teritorijoje ir vokiečių armijai artinantis prie Telšių. Iki šiol valstybė bylų negali atgauti. Matyt, būtent tuo, kad trūksta medžiagos, buvo remtasi primant sprendimą.

Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad prieš daugiau kaip dvidešimt metų, dar iki Kovo 11-osios, tuometinio vyriausiojo prokuroro, dabar Seimo nario Liudviko Sabučio iniciatyva buvo sudaryta speciali komisija Rinių tragedijai tirti, kuriai vadovavo Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas Juozas Šerys. Rinių medžiaga buvo tirama 10 metų ir galų gale nunyko. Kodėl? Gal ateityje kas nors ir atsakys, bet laikas nelaukia: Rinių kankinių vaikai, anomis dienomis buvę ma-

Rinių Kančios koplyčia

žamečiai, o dabar jau ir patys artėjantys prie saulėlydžio (kai kurių jau ir nebėra), laukia atsakymo. Tik niekas valstybėje iki šiol tos atsakomybės nesiėmė. Kartais net istorikai Rinių aukas pavadina tiesiog geraiis žmonėmis, kas žeidžia, pvz., Stasio Jocio dukrą Birutę Jocyte-Garškiene, nes ji įsitikinusi, kad jos tėvas buvo kovotojas už nepriklausomą Lietuvą. Šių eilučių autorė taip pat yra įsitikinusi, kad Telšiuose 76 politiniai kaliniai buvo išskirti iš kitų tarpo dėl to, kad išdrįso kurti pasipriešinimo organizaciją, kaupė ginklus, spausdino ir platino lapelius ir laukė patogaus momento – brėtančio Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karo. Ir tuo ypač suerzino okupantą bei jo pakalikus.

Luokės valsčiuje sukilėliai buvo suimti du kartus

Luokės-Kaunatavos apylinkėse buvo suimtose dvi grupės sukilėlių, taip ir įvardintų – kontrrevoliucinės pagrindžio sukilėlių organizacijos nariai – balandžio 26–30 d. (27 žmonės; kai kuriose pažymose rašoma 22) ir birželio 8 d. (8 žmonės). Rainiuose žuvo būtent antroji suimtųjų grupė ir gegužės 9-ąją suimtas ūkininkas Česlovas Šalkauskas iš Naujųjų kaimo. Norėdama rasti kokių nors žinių apie žuvusiųosius Rainiuose, autorė nutarė ieškoti medžiagos anksčiau tame valsčiuje suimtųjų medžiagoje.

Pirmiausia susisiečiau su trijų nužudytųjų – Česlovo Šalkausko, Stasio Jocio ir Adomo Simučio vaikais – Ona Šalkauskaite-Bagušiene, Marija Šalkauskaite, Birute Jocyte-Garškiene ir Liudviku Simučiu. Iš jų pasakojimų susidariau vaizdą, kas dalyvavo pagrindinėje veikloje 1941 m. ir kas tuo tikslu galėjo bendrauti su jų tėvais. Išvardintame sąraše buvo asmenų, kurie buvo suimti, bet liko gyvi, nes buvo greitai išvežti į Kauno kalėjimą. Jų bylos galėjo likti Lietuvoje, o tardant suimtieji, žiauriai kankinami, galėjo koku nors būdu įvardinti ir vėliau suimtųjų pavardes. Nuojauta neapvyly.

Balandžio 26–29 d. suimta grupė labai operatyviai buvo išvežta į Kauną. Vienas iš jų buvo Adolfas Grušas iš Jucių kaimo, kuris šiuo metu gyvena Telšiuose. Jis sako, kad visi išvežti tą pačią naktį.

Kaip rodo Ypatingajame archyve saugoma byla nr. P–18523, užvesta balandžio 25 d., balandžio 26–29 d. Luokės valsčiuje buvo suimti ūkininkai: Kazys Grušas, g. 1893 m.; Adolfas Grušas, g. 1917 m., ir Vacys Grušas, g. 1911 m., broliai iš Jucių; Kostas Sudaris, g. 1877 m., ir Pranas Suda-

Nukelta į 3 psl.

2011 m. Vilniuje atidarytos parodos „Rinių tragedija: atmintis gyva“, skirtos Rinių tragedijos 70-mečiui paminėti, akimirkos. Tomo Vinicko nuotr.

Kalbos pojūtį ugdanti lyrika

Pranas Visvydas

Puslapyje erdviai įrėmintas eilėraštis. Jokio skyrybos ženkle. Viena, dvi ar trys strofos. Jokių rimų. Tik skambios žodžių sankabos. Jokių aliteracijų. Prasmė dažniausiai slypi poeto užantyje. Tačiau toks dangstymasis nekenkia eilėraščiui: žinai, jog skaitai populiaraus avangardisto Romo Daugirdo kūrybą, kurioje pirmuoju smuiku groja gyvastinga vaizduotė.

Kad ir „nesuprantamas“, Daugirdas nūdien pastoviai turtina lietuvių literatūrą. Jei esi kalbai psi-chiškai imlus, viskas gerai – noriai skaitysi ir jo naują rinkinį aktualia antrašte „Saulės dėmių medžiotojai“, sudarytą iš trijų dalių: „Dviskaitos“, „Sausgyslių“ ir „Pelenų“. Išleido LRS leidykla 2012 m. Vilniuje. Kalbos gyvastingumo čia yra pakankamai. Ir satyrinių linksmybių taip pat. Nesirenkant, kad ir eilėraštyje „Aktas“: „mes pasiklydome/ tarp taburetės/ kojų/ ir guldėme į lopšį/ vienas kita/ ... (p. 28). Kai kam iš pradžių šie kūriniai skambės kaip neįkandami anekdotai, iš kurių tyliai juokiamasi tik pavėluotai. Reiškia, jie nėra skirti akimirksnio pramogai.

Atsitiktinai amerikiečių „Poetry“ žurnale esu pastebėjęs poeto, Nobelio premijos laureato J. Brodskio citatą: „Poezija nėra pramogos forma ir tam tikra prasme ji net nėra meno forma, bet mūsų antropoginis, genetinis tikslas, mūsų lingvistinis, evoliucinis žiburys.“ Prisipažįstu, panaši valia spyrė mane nuo pat gimnazijos metų skaityti turiningus eilėraščius lietuvių kalbos patobulinimui. Šiuo atžvilgiu Romas Daugirdas tikrai vertas dėmesio. Rašo paprastai, neįsivelia į liaudiškas grožybes ar pakilią oratorišką patriotiką. Vengia simbolizmo bei transcendentinių samprotavimų... Sklandžiai pasako tai, kas normaliai nepasakoma – su jam būdingu išradingumu, neretai ir šamojo prieskoniu. Taigi svarbios poezijos būdu ir plėtoja mūsų kasdienę kalbą.

Gilinasi Daugirdas į psichines būsenas ar tikrovės apraiškas. Bet šitaip pavadinti šio rinkinio eilėraščiai. Paminėsiu keletą: jungtis, rūkas, virsmas, akistata, lubos, žinia, nuosprendis, sąsauka, nors, kaita... („Dviskaitoje“); melioracija, sugrįžimas, kabantys, nuojauta, tapatybė, alternatyva, šviesotamsa („Sausgyslėse“), fonas, vėlinės, kelionė, klaidinantys judesiai, todėl, vaidmuo, išpirka, neatėję, savigyna... („Pelenuose“).

Ar į visų eilėraščių turinį yra įpinti asmeniški išgyvenimai ir sąlyčiai su laikmečiu, to negaliu pasakyti, nes Daugirdo visiškai nepažįstu. Vadovaujuosi tik ant šios knygos viršelio atspausdintomis Vytauto Rubavičiaus pastabomis. Filosofas Rubavičius čia girdi „egzistencinio tragizmo gaidas“. Net „pulsuojančią beketišką intonaciją, kuri jaučiama ir knygos sandaroje: nuo jaunystės gyvenimiškojo geismo ir kūno „dviskaitos“ per socialinių ryšių ir santykių „sausgysles“ neišvengiamai pereinama prie „pelenų“.

Šitaip glaudai, išmintingai, vienu sakiniu apibūdinti poezijos rinkinio esmės niekad nepajėgiau ir nepajėgsiu. Man labiau rūpi kalbos paviršius: ei-

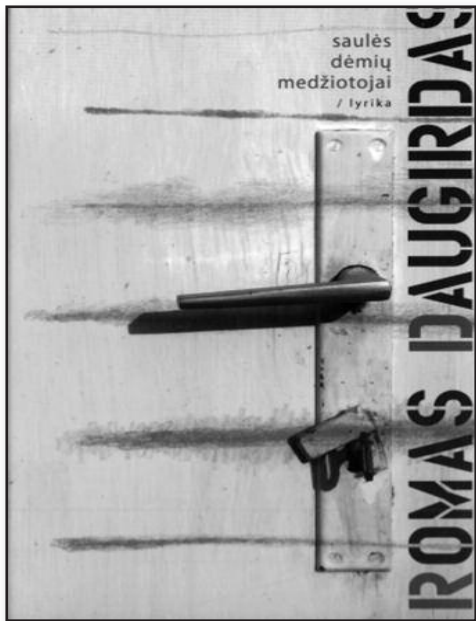
lių sklandumas, netikėti įvaizdžiai, srūvanti įvairovė, įtampa, jausmas. Tai, kas patraukia skaitytoją ir kalbiškai jį pamalonina. Sakyčiau, toji poeto Brodskio nurodyta antropologinė kalbos šiluma, kurią visada rasdavau Daugirdo lyrikoje. Ir šiuose eilėraščiuose „dviskaita“ man aiškiai mena dviejų žmonių vienokį ar kitokį sugyvenimą, ir tai atsispindi poeto kūryboje. Net nepagalvojau apie geismo ir kūno jungtį. O ji čia yra, nes geismas priklauso kūnui, kaip ir siela. Šios pažiūros patvirtinimo rinkinyje nesuradau, nes, įstrigęs į poeto pomėgį metaforizuoti, pasiklydau.

Ir tie keli V. Rubavičiaus sakiniai ant viršelio išgelbėjo mane nuo negalios suvokti R. Daugirdo dažnai painų vaizdingumą. Jau buvau pasišovęs jį pavadinti oriai slopinamo lietuvių humoro magiku. Trumpame eilėraštyje jis sumezga keletą metaforiškų mįslių ir jas visas dar suriša į didesnę mazgą. Ir tu, mielas skaitytojau, pasistenk išnarplioti – juk žodžių sanglaudos keistos, ir tau įdomu, ką jos reiškia. Žinoma, skaitai ir vėl skaitai. Galų gale pasijunti, kad esi mįslingoje kalbos jūroje pasiklydęs žvejas. Tam apibūdinti, manau, tinka pirmos dalies eilėraščio „nuojauta“ strofa: „ir nešime inkarą/ lyg skęstančių kryžių/ ir kojom užmynę/ blėstančią aistrą/ pasklisime šukēm/ ant vaizdo/ baigties“ (p. 10). Be abejo, padėtis rimta! Reikia kaip nors pasukti teigiama kryptimi. Normaliai sakant, kaip nors išsiaiškinti.

Ar lengvai suprastos, ar ne, visos pabaigos rinkinyje yra įtaigios. Bet grįžkime prie pagalbos belaukiančio žvejo. V. Rubavičiaus anotacija man buvo išganinga. Iš tiesų, R. Daugirdo verlibruose skamba jo gyvenimą vaizduojanti metaforika, jo santykis su laikmečio kaita. Buvimas žemėje. Skaitydamas kaip nors atriši tuos magiškus metaforų mazgus. O jų pasitaiko gerokai sudėtingų. Manau, pravers keli pavyzdžiai iš kiekvienos dalies.

„Dviskaitoje“, eilėraštyje „Balandžiai“: „kai balandžiai/ ant veidrodžio/ lesa atodūsius/ ir nuslysta kreivais/ atspindžiais/ ir tikriausiai/ tai išraiška/ gipso/ ant stuburo/ meilės“. Tik pamanykite, sugipsuota meilė! Antra strofa: „ar pelėsiai/ išmarginę atmintį/ kuri lesina mus/ anonimiškai/ kad kol kas/ nežinotume/ kas išvadavo/ iš jungo/ vilties“ (p. 30). Plačiu palyginimo mostu pradedamas ir eilėraštis „Bijūnai“: „ir mes pražydom/ kaip bijūnai/ tarp tvoros stulpų/ žiedadulkių desantais/ demonstruodami/ dulkėtą savo/ prigimtį“ (p. 33). Vaizdui nė kiek nekenkia kariško gymio „desantais demonstruodami“. Dabarties kalbėseną girdime: „kramtoma guma/ ir krateris jau/ impulsavo/ mūsų laimės/ išskyrom“ (eil. „nors“) ir „kaip oksiduojasi/ išdidžios tiesos/ ir didina putų/ kolonijas“ (eil. „Jūra“). Banaliai sakant, vyrauja ištikimybės laikmečiui.

Pasirodo, „Sausgyslių“ dalyje „sielai“ sugrąžinama tradicinė funkcija. Eilėraštyje „Sugrįžimas“ skaitome „jei suspėsime išlįsti/ iš kaulų vienutės/ savo sielomis/ belstis į vėją/ ir išleisti/ velnio dėsni/ atostogų“ (p. 47). Pasirodo, velniai yra darbštūs tvariniai. Poetas dabarties painiavas visuomenėje ironizuoja, pasitelkdamas daugiskaitos „mes“. „Ant galvų atsistosim/ tačiau be galvų“ (p. 54) arba „kai pasiklydome/ išgrynintos materijos miške/ ir savo

kraują/ dedikavome šešėliams/ (p. 55). Dar svarsnis vaizdas: „mes akrobatų piramidėje/ ant bėgių/ tačiau nematom/ traukinio artėjančio? (...), „o mus fotografuoja/ saulė/ ir ruošia vietą/ savo dėmėje“ (p. 57). Ne kur kitur, bet dėmėje! Ir štai pagaliau nurodoma sielos vieta kūne: „O kartais klausydavom/ kaip vartosi siela/ tarp kaulų? (p. 59).

Iš peties kerta poetas ir „Pelenų“ dalyje. Vietomis kandi ironija net paastrėja. Minties vadžias perima absurdas. Kad ir eilėraštyje „Kelionė“: „įeisime pro liūto/ kairę ausį/ išnersime jo dešinę/ aky? (p. 90). Kitame puslapyje „skudurėjanti širdis“ žino, kaip mes skubame/ žygiuodami kvailyn“ (p. 91), išgyvendami „džiaugsmą patanatom“. Atseit, griebiamės aukštojo rango fizikos tiesų. Ne mažiau tragikomiškos yra ir Daugirdo oksimoronais pagrįstos priešstatos, kaip eilėraštyje „Neatėję“, prasidedančio: „tie neatėję/ tikrai neišeis/ neišskris pro peizažo/ skyles/ maldomis nušlifavę/ sparnus“ ir pabaigoje: „nestovės/ kaip rodyklės/ į rojų/ neskaičiuos/ ko dar trūksta/ kad pavyktų/ ten nepatekt“ (p. 109). □

Romas Daugirdas

KENTAURAS

Baltas sniegas
baltai
apie tašką
užpustytam lauke
apie žmogų
nuo ledo apgirtusį
pakalnėse ašarų

jis pasipurto
tačiau neišblaivė
ir evoliucijos vainiko
nimbu
dabina kuklų
paskenduolio vaidmenį

GESTAS

Stačiu kampu
į iškvepiamą orą
kaip numalšinto vėjo
nuograužą
garuojančią

kaktomuša
į laiko
tirpstantį kristalą
kaip tariamasis judėjimas
neleistų atpažinti
tako

PSICHOLOGIJA

Psichologija padeda suprasti
kodėl žmogus
įėjo į tualetą
bet ji bejėgė
jei pilietis
iš ten niekad negrįžta

Atkelta iš 2 psl.

ris, g. 1905 m., iš Žilakių; Vytautas Paškovičius, g. 1883 m., iš Jonaičių kaimo; Antanas Tūma, g. 1900 m., iš Gudiškės; Antanas Rimeikis, g. 1894 m., iš Pašatrijos; Kostas Rumbutis, g. 1899 m., iš Kaunatavos; Liudas Bielskis, g. 1911 m., iš Barvydžių; Pranas Stasiulis, g. 1903 m., iš Barvydžių; Antanas Viktoravičius, g. 1919 m., iš Jucių kaimo; Bronius Vedegys, g. 1896 m., iš Degučių; Juozas Viktoravičius, g. 1909 m., stalius iš Baltakiškės; Juozas Kirlys, g. 1993 m., buvęs Luokės valsčiaus viršaitis; Stasys Kaupas, g. 1900 m., mokytojas iš Kaunatavos; Justinas Petkevičius, g. 1912 m., buvęs Luokės šaulių būrio vadas, buvęs Lietuvos policininkas; jo dėdė Juozas Taraška, g. 1907 m., buvęs pasienio policininkas; Aleksandras Nemčauskis, g. 1893 m., buvęs Luokės valsčiaus sekretorius. Telšiuose buvo suimtas buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, majoras Vladas Opulskis, g. 1896 m.; Telšių amatų mokyklos mokytojas Stasys Bagdonas, g. 1914 m.; Telšių vykdomojo komiteto darbuotojas Juozas Zabarauskas, g. 1894 m.; Telšių

banko tarnautojas Mečys Musteikis, g. 1915 m.; Plungės banko skyriaus darbuotojas Petras Čipkus, g. 1908 m.; mokytoja Stasė Vanagaitė, g. 1916 m., iš Pavandenės ir kt.

Į klausimą, kodėl kai kuriuos išveždavo taip greitai, svarsto savo prisiminimų knygoje „Likimo mozaika“ (Kaunas, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1992) Leonas Vilutis, tuo metu Telšių amatų mokyklos moksleivis, aktyviai dalyvavęs ruošiant 1941 m. sukilimą Telšiuose: „Telšių kalėjime atsargos karininkų ar kitų, jų nuomone, „stambesnių žuvų“ nepalikdavo, iš karto išveždavo į Kauną ar dar toliau“ (55 psl.). Bet gali būti, kad suėmimų mastai Žemaitijoje buvo tokie dideli, kad Telšių kalėjimas jau buvo nepajėgus sutalpinti visų kalinių.

Dabar susipažinkime su buvusio kalinio Adolfo Grušo, suimto balandžio 29 d., istorija. Ji padės nušviesti tų dienų vaizdą, kurio mums nepadės susidaryti nei tardymų medžiaga, nei aukų artimųjų prisiminimai.

Tęsinys kitame numeryje

Druskininkuose surengtas jubiliejinis tarptautinis menų festivalis, skirtas M. K. Čiurlioniui

Algis Vaškevičius

Atrodo, jau viską žinome apie genialųjį kompozitorių ir dailininką Mikalojų Konstantiną Čiurlionį, tačiau ir praėjus šimtmečiui po jo mirties, kai, regis, viskas jau nuodugnai ištirta, vis dar netrūksta atradimų. Būtent tokiais atradimais ir dalijamasi kasmet Druskininkuose rengiamame tarptautiniame menų festivalyje „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“. Be šio renginio, dar vyksta ir „Muzika be sienų“ – tarptautinis konkursas, kurio metu pianistai iš įvairių šalių groja M. K. Čiurlionio ir kitų garsių kompozitorių kūriniais.

Kelis mėnesius vykstančio festivalio metu rengiami koncertai, studijų savaitės metu pranešimus skaito M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojai iš įvairiausių pasaulio šalių, pasirodo jaunieji menininkai, atidaromos dailės parodos, vyksta diskusijos. Šis festivalis gerai žinomas ne tik Lietuvoje, bet dar bent keliolikoje pasaulio šalių, nes kasmet į Druskininkus atvyksta pranešėjai iš įvairių Europos šalių, taip pat Jungtinių Amerikos Valstijų, Argentinos, Japonijos, kur M. K. Čiurlionis žinomas ir gerbiamas.

Nuo 2003 metų kasmet Lietuvos muzikų remimo fondo ir Druskininkų savivaldybės rengiamas festivalis trunka beveik 4 mėnesius, jo metu surengiama per 50 koncertų, parodų, literatūros vakarų, konkursų, kuriuose lankosi ne tik vietos meno mylėtojai, bet ir svečiai iš įvairių šalių. Šiame surengtas jubiliejinis, jau dešimtas festivalis, kuris prasidėjo balandžio pabaigoje ir tęsis iki rugsėjo 22 dienų.

Dar iki oficialaus festivalio atidarymo buvo surengtos iškilmės, kurių metu Druskininkų „Rotary“ klubo 2012 metų apdovanojimas „Už kultūros puoselėjimą Druskininkuose“ buvo įteiktas Lietuvos muzikų remimo fondui. Jo vadovė Liucija Stulgienė jau daug metų tęsia tradicijas ir rengia ne tik šį festivalį, bet ir „Sugrįžimus“, kurių metu Lietuvoje koncertuoja į ją iš įvairių šalių sugrįžę tautiečiai.

Šiame oficialaus festivalio atidarymas įvyko liepos 1-ąją M. K. Čiurlionio muziejuje bei prie jo paminklo Druskininkų centre. Svarbiausias festivalio renginys – studijų savaitė „M. K. Čiurlionis ir pasaulis“ vyko liepos 30 – rugpjūčio 5 dienomis. Kaip visada, įdomi buvo ir nemažai dalyvių bei lankytojų sutraukė to paties pavadinimo konferencija. Joje kalbėta apie M. K. Čiurlionio asmenybę, apie jo muzikos modernumo bruožus, analizuoti fortepijoniniai kūriniai ir juose ieškota paralelių tarp muzikos ir dailės, pristatytas kultūros tradicijų puoselėjimas Druskininkuose, ugdant jaunąją kartą.

Įdomus buvo Kauno technologijos universiteto profesorius, muzikologo Dariaus Kučinsko pranešimas apie Čiurlionį virtualioje erdvėje – iki šiol ši tema buvo beveik neanalizuota. Profesorius pateikė įdomių duomenų apie tai, kaip mūsų tautos genijus yra pristatomas interneto erdvėje. Pirmą kartą Čiurlionis internete atsirado prieš du šimtmečius, 1992 metais, ir iki 1995-ųjų ten tebuvo vos vienas kitas šaltinis apie jį – ištrauka iš profesorius Vytauto Landsbergio knygos apie jį bei biografija. Vėliau padėtis iš esmės pasikeitė – tais pačiais 1998-aisiais jau būta keli šimtai nuorodų, o 2005–2008 metais jų jau buvo apie šimtas tūkstančių.

Toks spartus informacijos plėtimasis pastaraisiais metais yra sustojęs ir naujų nuorodų beveik neatsiranda. Įdomu tai, kad dabar daugiausia nuorodų yra anglų kalba – apie šimtas tūkstančių, nemažai ir lenkų, rusų, lietuvių kalbų nuorodų, o toliau yra japonų kalba – apie 40 tūkstančių nuorodų. Japonijoje tikrai yra nemažai žmonių, kurie domisi Čiurlioniu. Profesorius Kučinskas ištyrė, jog įvedus „C“ raidę, internete atsiranda apie 250 tūkstančių informacijos vienetų, o lietuvišką „Č“ raidę – apie 120 tūkstančių. Vaizdų svetainėje „Youtube“ su „C“ raide randame apie 210, su „Č“ – apie 620 nuorodų.

„Atrodo, informacijos apie mūsų genijų internete daug, tačiau, palyginus su kitais kūrėjais, pavyzdžiui, rusų dailininku Vasilijum Kandinskiu ar kompozitorium Aleksandru Skriabinu, tos infor-

Memorialiniame Čiurlionio muziejuje skamba fortepijono muzika

macijos yra dešimtis kartų mažiau, nes apie rusų kūrėjus yra milijonai nuorodų“, – pasakojo Kučinskas.

Įdomūs konferencijoje buvo ir muzikologės Jūratės Landsbergytės, Rusijos politinės istorijos mityrininko Aleksejaus Safrajaus pranešimai, dailininkas Alfonsas Šliauskas kalbėjo apie Čiurlionio įtaką Druskininkų menininkų kūrybai, o Kauno technologijos universiteto studentė Julija Paliukėnaitė pateikė įdomią Čiurlionio muzikos rankraščių rašysenos ekspertizę.

Įdomus buvo ir Klaipėdos universiteto profesorės, muzikologės Danutės Petrauskaitės pranešimas, kuriame ji analizavo Čiurlionio kūrybos sklaidą Jungtinėse Amerikos Valstijose 1911–1991 metais. Ji sakė, kad pirmosios žinios apie Čiurlionį Amerikos spaudoje pasirodė 1911 metais – tai buvo jo nekrologas. Tais pačiais metais „Vienybė lietuvininkų“ plačiau aprašė Čiurlionio laidotuves Vilniuje ir kiti laikraščiai persispausdino informaciją iš Lietuvos leidinių.

Tyrinėtojai pavyko surasti informacijos, kad netrukus Worcesterio mieste Massachusettso valstijoje vykusio renginio metu buvo perskaitytos dvi paskaitos apie Čiurlionį. Netrukus JAV lietuvių

tė, kaip ta proga išeivijoje dar labiau išpopuliarinti Čiurlionį. Jis surengė minėjimą, surado nedidelį amerikiečių orkestrą, kuris koncerto metu atliko Čiurlionio simfoninę poemą „Miške“, bet šio koncerto, pasak pranešėjos, nei „Draugas“, nei „Muzikos žinios“ neaprašė.

Su nauja emigrantų banga iš pradžių Vokietijoje, o vėliau JAV Čiurlionio vardas buvo labai išgarsintas. D. Petrauskaitė sakė, kad Vokietijoje Čiurlionis karo ir pirmaisiais pokario metais buvo grojamas retai, nes labai trūko natų. Vėliau lietuviai čiurlioniečiai jo vardą labai išpopuliarino, Čiurlionį vadino savu, o jo daina „Anoj pusėj Nemuno“ tapo vos ne antruoju himnu.

Čiurlionio kūrinius JAV grojo pianistai Vytautas Bacevičius, Andrius Kuprevičius, Galina Leonienė, Aldona Kepalaitė, Antanas Smetona, atlikęs Čiurlionio kūrinius ir lietuvių, ir amerikiečių auditorijoms. Profesorė teigė, jog V. Bacevičius jautęs, kad Čiurlionio muzika amerikiečiams yra ne itin suprantama ir per sunki, todėl nors jis ne kartą grojo New York Carnegie Hall, bet Čiurlionio kūrybą atliko gal tik vieną kartą. Vėliau Čiurlionio kūrinius atliko Jeronimas Kačinskas, su simfoniniu orkestru netoli Bostono esančiame Melrose atlikęs poemą „Miške“. Pagaliau 1970 metais atlikta ir „Jūra“ – ją per ateitininkų kongresą dirigavo Vytautas Marijošius.

Straipsniai apie Čiurlionį anglų kalba buvo spausdinami žurnale „Lituanus“. Profesorė pažymėjo, kad didžiulį vaidmenį populiarinant Čiurlionio kūrybą atliko Vytautas Strolia, 2001 metais išleidęs solidžios apimties knygą „M. K. Čiurlionio diskografija“. Ji taip pat priminė apie Čiurlionio galerijos įsteigimą Čikagoje 1957 metais, papasakojo, kad 1975 metais, kai buvo minimos Čiurlionio gimimo 100-osios metinės, jubiliejiniai renginiai vyko Brooklyn, Clevelande, Detroite, Čikagoje, Bostone, kituose Amerikos miestuose, buvo ir amerikiečių žiūrovams surengtų renginių.

„Amerikoje Čiurlionis buvo suvokiamas kaip stiprus kompozitorius, genijus, jis įgavo herojaus bruožų, buvo suvokiamas kaip tautos vienijimosi simbolis, turėjęs įtakos valstybingumo sampratos raidai“, – sakė profesorė.

Paklausta, ar Čiurlionis skamba Amerikos salėse šiandien, ji teigė, kad tokių koncertų būta – jo kūrybą populiarino čia kurį laiką gyvenęs ir į Lietuvą sugrįžęs jo provaikaitis Rokas Zubovas, Čiurlionio kūrinius neseniai atliko pianistai Gabrielius Alekna ir Povilas Stravinskas, pernai būta ir daugiau koncertų, minint 100-ąsias kompozitoriaus mirties metines. Konferencijos dalyviai pranešėjai priminė, kad labai daug Čiurlionio asmenybės ir kūrybos populiarinimui nusipelnė ir Bostone gyvenantis „Draugo“ bendradarbis Stasys Goštautas.

Festivalio „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“ renginiai tęsis iki pat rugsėjo 22-osios, jo gimtadienio. Tadien memorialiniame M. K. Čiurlionio muziejuje bus surengtas moksleivių ir mokytojų koncertas, bus apdovanojami moksleivių konkurso Čiurlionio kūrybos temomis nugalėtojai, o vakare vyks Lietuvos nacionalinio simfoninio orkestro ir solistų koncertas. □

Šiame Druskininkus papuošė žymiausių M. K. Čiurlionio darbų reprodukcijos. A. Vaškevičiaus nuotraukos

spaudoje pasirodė daug naujų rašinių apie jį – iš pradžių Bostone leistame „Darbininke“, netrukus – ir „Dirvoje“. Straipsniuose buvo pabrėžiama, kad Čiurlionis yra sunkiai suvokiamas paprastiesiems žmonėms, jo paveikslai mistiniai, bet labai vertingi.

1924 metais iš Kauno į JAV atvykęs Antanas Vanagaitis – kompozitorius, visuomenininkas, „Margučio“ radijo programų rengėjas – Čiurlioniui skyrė nemažai dėmesio. 1928 metais pradėtas leisti žurnalas „Margutis“ taip pat spausdino nemažai straipsnių apie Čiurlionį, taip pat buvo spausdinami ir jo preliudai, kad jaunimas galėtų mokytis juos atlikti. Apie 1930 metus pradėti spausdinti ir paties M. K. Čiurlionio tekstai, o dar daugiau apie kompozitorių ir dailininką rašyta nuo 1934 metų pradėtose leisti „Muzikos žiniuose“.

1938-aisiais, kai buvo minimos 20-osios Nepriklausomos valstybės metinės, A. Vanagaitis svars-

Savas dūmas akių negraužia

Aldona Žemaitytė

1. Laiko ženklai

Druskininkiečių ir kurorto svečių pamėgtoje *Boulangerie* – prancūziškoje kepyklėlėje (man kažkodėl neskamba sunkiasvoris žodis *bandelnė*, kurią bando įteisinti vietinė spauda) ilgai kabėjo žavi Gintaro Žilio fotografijų paroda „Laiko ženklai“. Kukli ekspozicija, lyginant su jubiliejine šio autoriaus paroda V. K. Jonyno galerijoje, į kurią jubilato sveikinti susirinkę svečiai atrodė netgi pompastiškai ir šiek tiek pretenzingai... Ir kuo ilgiau ši kukli parodėlė kabėjo, tuo stipriau buvo galima just, ką autorius norėjo pasakyti mums, kurie ir patys esame tarpūs laiko ženklai...

Laiko ženklai – mūsų dvasios kelrodžiai. Labai įvairūs, – iš kurios pusės pažvelgsi į juos ir kokiomis akimis juos pamatysi. Vieniems jie bus nuostabūs gamtos ar žmogaus rankų tvariniai, kitiems – griūvantys, tręstantys, smilkskantys, dylantys praėjusio laiko reliktai. Praėjęs laikas turi retą savybę žadinti fantaziją ir groti nostalgiskomis gaidomis, kai kada jis panašėja į sapną, kai sakoma: lyg būta, lyg sapnuota.

„Laiko ženklų“ autorius Gintaras Žilys taip apibūdina buvusį laiką: „Laikas negailestingas, bet kūrybingas – jis palieka nepakartojamo grožio pėdsakus“. Štai šioje negailestingo kūrybingumo sankirtoje slypi skulptoriaus ir metalo plastiko, fotografo Gintaro Žilio dvasinio pasaulio esmė: menininkas ieško kuriančio, o ne griaušančio meno apraiškų savyje ir jį supančiame pasaulyje. Laikas jo sapnuose, fantazijoje ir realybėje susitapatina su vientisa pasaulio upe, kuri teka pro mus ir per mus, palikdama savo pėdsakus mūsų sielose, norime to ar ne. Laikas negali būti griovėjas, tik žmonės, tai yra mes, suverčiame jam kaltę dėl visų negandų, nelaimių ir sielvartų. Laikas kaip tik yra gyduolis, jis turi paslaptinę, magišką galią – užmarštin nuskandinti tai, kas mums suteikia sielvartą ir skausmą, ir išsaugoti atmintyje tai, kas kadaise teikė džiaugsmą ir viltį, kad pasaulis ir žmogus jame yra gražus...

Gintaro Žilio portretas
Alfonso Šuliausko akvarelė

Sugrįžkime prie „Laiko ženklų“ mažoje ir jaukioje prancūziškų bandelių, ragelių, pyragų ir pyragaičių kepyklėlėje. Joje už prekystalio šypsosi į Ameliją iš Monmartro panaši maloni pardavėja. Čia niekada netrūksta lankytojų: vieni geria *espresso* su vandens stiklainaite, kiti *cappucciną* arba *latte* kavą su pieno putos viršūne, išmarginta vingriais šokolado raštais, treči... morkų ar apelsinų sultis. Ir kone visi šlamščia karamelinus, braškinius, abrikosinius ir t. t. prancūziškus ragelius. Toje mažoje erdvėje visada judru, šilta ir jauku. Kepyklėlės sienos niekada nebūna tuščios, tuo pasirūpina Druskininkų fotografų klubas. Tos sienos – labai tinkama vieta mažai ekspozicijų salei judrioje M. K. Čiurlionio gatvės atkarpoje. Šiuo metu ant kepyklėlės sienų kabo Tomo Čiukausko fotografijos „Romos detalės“. Įdomu, smalsu ir malonu akiai – ir tik tiek. Svetimas dūmas širdies negraužia. Širdies nostalgis-

kai negniaužia nei Koliziejaus griuvėsių fragmentas, nei romiečių Forumo liekanos, iškilusios ant Kapitolijaus kalvos, nei senovinė spyna, kuriai turėjo būti pritaikytas specialus raktas... Svetimas dūmas širdies negraužia, o savas dūmas akių negraužia. Tai paradoksalu, bet teisinga. Tuose Gintaro Žilio „Laiko ženkluose“, pasikartosiu, esame mes ir mūsų sielos, nugrimzdusios praeitin – į mūsų vaikystę, į tėvų jaunystę, į prosenelių pėdas, išspaudusias į rupią lietuvišką žemę...

Kuo mums įdomūs ir vertingi Gintaro Žilio „Laiko ženklai“? Juose telpa lyg ir atsitiktinai susitikę daiktai: susiklaipiusių lentų lieptelis į vandens lelijų lapais padengtą ežerą; kažkokio gyvulio, galbūt ožkos, kaukolė, tysanti ant sutrūnijusio kelmo; sutręšęs tvoros kuolas, apvyniotas surūdijusia spygliuota viela; metalinė ornamentuota saulutė ant melzganos samanos patina apšerkšniujusios sienos. Čia pat matai laike ir erdvėje nuskandintą bajorišką ar krikščionišką architektūros detalę; lyg užlipi savomis kojomis ant žvaigždėtų samanų tinklu išraizgyto gatvės grindinio, kurį kadaise iki blizgesio buvo nušveitusios praeivių kojos... Melzgani arba rusvų žemės spalvų, tamsraudonių rūdžių sodrumo kupini spalviniai fotografijų tonai... Juos renkasi nuotraukų autorius, praėjusio šimtmečio nuotrauką gebantis jautriai

Gintaro Žilio nuotraukose – praėjusio laiko ženklai

praturtinti šiandieninio kompiuterio siūlomomis priemonėmis – grafinėmis linijomis, persiliejančių akvarelinių spalvų gama...

Lyg būta, lyg sapnuota, lyg graudu ir drauge džiugu. Juk tai mūsų buvusių gyvenimų aidai, atsispaudę šiuolaikiško kompiuterinio žmogaus mintyse. Daiktai, fotomenininko lėmimu tapę fotografikos objektais, beldžiasi į žiūrėjojo sielą: tai žmogiškojo ir gamtiškojo laikinumo sandūra su amžinatve, kai kibirkščiuojanti mūsų dabartis pamažu virsta nostalgiskąja mūsų tėvų ir protėvių praeitimi. Ir toje sandūroje reikia susirasti šandieninį save. □

Geriausios „Vilniaus kino šortų“ filmai

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Šiemetinis, jau septintasis tarptautinis profesionalių trumpų filmų festivalis „Vilniaus kino šortai“ prasidėjo klausimu „Kam laukti“: vaikai, rimtai ir gražiai apsirėdę, vaidina suaugusiųjų vestuvių ceremoniją. Mažas esi ir suprasti nieko negali, arba rodai, kad esi, kad egzistuoji ir supranti...

Konkursinę programą sudarė filmai iš viso pasaulio: bemaž iš visos Europos, Brazilijos, Kanados, Kolumbijos, kurie jau dalyvavo San Paulo, Floridos, Čikagos, Berlyno, Roterdamo, Oberhauzeno, Hamburgo, Kanų, Clermont-Ferrando trumpų filmų festivaliuose. Buvo pristatytos ir lietuvių kino kūrėjų specialiosios premjeros: šokio filmų, gražiausių animacinių filmų ir Jono Meko trumpametražių filmų programos. Beje, šiemetiniuose „šortuose“ rodyta Jono Meko filmų retrospektyva (10 filmų). Taigi, jau pradeda mas švesti Jono Meko 90-metis, būsiantis gruodžio mėnesį.

Tarptautinei žiuri komisijai teko nelengva užduotis – atrinkti 60 įvairių žanrų ir temų filmų iš 1000, sukurtų per dvejus metus.

Nugalėtojais pripažinti: vaidybinis filmas „Tikros draugės“ (*Amigos Forever*; *Lenkija*, 2011, režisierius ir scenarijaus autorius *Sylvester Jakimow*) apie agresyvias, vulgarias įkaušusias paaugles, kurios kabinėjasi prie aplinkinių. Merginų po-

elgiai parodo Lenkijos ydas, o jų charakteris, vertybės susiję su socialine aplinka, šeima, rodomas ekskursas į praeitį, vienos merginos kūdikystės kiau-rų sienų daugiabučio kambarys, kai girtaudami tėvai ją ramindavo fotoaparato blykste, ausyse skambant populiariai dainelei apie sapnus. Beje, mergi-

„Vilniaus kino šortų“ uždarymo akimirka. Iš kairės: rež. M. Kvedaravičius, animatorius I. Bereznickas, žiuri komisijos nariai H. Jonsdottir ir D. Deak.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

nų „draugystė“ tėra jų besityčiojanti paauglystė, kerštavimas, hormonų audros ir vertybių nebuvimas, kai kitų paauglių spardoma draugė negelbstima, o papildomai už akių, nematant apspardoma.

Geriausias animacinis filmas – „Smuklė“ (rež. *Josephas Pierce'as*, Jungtinė Karalystė, sukurtas naudojant naujausias technologijas), apie vieną Londono barą, jo girtuoklius lankytojus, kurie barmenės akyse virsta gyvuliais, kelmiais, tarakonais...

Geriausiu dokumentiniu filmu pripažintas „Įstatymas ir tvarka“ (rež. *Janas Soldatas*, *Vokietija*, šokiruojantis, pažymėtas „S“ raide) – apie du apsinuoginusius senyvo amžiaus vyrus, jų pokalbius apie fetišą ir sadomazochistinius veiksmus, anot žiuri komisijos, apie subtilų humorą ir subtilią erotiką. Tai labai atviras filmas, nors žiūrėti jį tikrai „neskanu“.

Be Vilniaus, „Vilniaus kino šortai“ buvo rodomi ir Kaune („Romuvoje“), Klaipėdos KKKC Parodų rūmuose, Panevėžio kino centre „Garsas“, Šiaulių dailės galerijoje ir pirmąsyk Nidos meno kolonijoje. Pernai festivalio filmus, gal todėl, kad tokie trumpi, buvo galima pamatyti nemokamai troleibuse, o šiemet – ant Vilniaus centrinės universalinės parduotuvės stogo.

Festivalio metu buvo rengiami kino profesionalų mokymai apie trumpametražių filmų raidą, gamybą ar sklaidą. „Kino šortai“ jau pripažinti kaip didžiausias ir svarbiausias trumpametražių filmų festivalis Baltijos šalyse.

„Vilniaus kino šortus“ rengia „Skalvijos“ kino centras, kuris kitamet žada švesti savo penkiasdešimties metų jubiliejų, prieš kino seansus pradėti rodyti įvairaus laikotarpio dokumentinius kino kronikos kadrus, o gruodį – atsinaujinti skaitmeninėmis technologijomis, žada surengti netgi garsaus italų režisieriaus Michelangelo Antonioni (švęsiančio 100 metų jubiliejų) filmų retrospektyvą. □

Krokuvos universitetą puošia ir lietuviški ženklai

Violeta Rutkauskienė

Kalbant apie Lietuvą, jos sostinę Vilnių, kultūrinį ir istorinį jo palikimą, mėgstame pabrėžti, kad mūsų krašto istorijai ir kultūrai daug įtakos turėjo čia gyvenę ir kūrę kitų tautų žmonės: lenkai, žydai, rusai, čekai ir vokiečiai. Bet ir mes vis dažniau pastebime ir išgirstame apie lietuvių kultūrinį ir istorinį palikimą kitų šalių paveldo klode, apie mūsų šalies žmonių indėlį į kitų tautų kultūrą, mokslą, meną ar istoriją.

Nors Krokuvos universitetą 1364 m. įsteigė Lenkijos karalius Kazimieras Didysis, Aldonos Ge-

diminaitės vyras, tačiau ši mokslo įstaiga pavadinta jos gaivintojo ir atkūrėjo, lietuvių Jogailos vardu. Jogailos universitetas Krokuvoje yra seniausias Lenkijos ir vienas iš seniausių centrinės Europos universitetų. 1364 m. gegužės 12 d. jį įsteigė Lenkijos karalius Kazimieras Didysis pagal Padujos ir Bolonijos universitetų modelį. 1400 m. liepos 26 d. Lenkijos-Lietuvos karalius Jogaila akademiją perorganizavo pagal Sorbonos modelį, buvo įkurtas ir teologijos fakultetas. Karalius Jogaila suvaidino svarbų vaidmenį vėlesniam universiteto gyvavimui ir jo klestėjimui. 2012 m. liepos 26-ąją suėjo 612 metų, kai karaliaus Jogailos pastangomis buvo pertvarkytas Krokuvos universitetas. Prisimenant lietuvių karaliaus nuopelnus Lenkijos mokslo raidai, pabrėžiant jo nuopelnus Krokuvos universitetui, nuo 1817 metų ši mokslo įstaiga vadinama Jogailos universitetu.

Reikšmingą vaidmenį Jogailos universitetas suvaidino Lietuvos ir jos žmonių švietimo kelyje. Nuo pat universiteto atnaujinimo ši mokslo įstaiga buvo artimai susieta su Lietuva, ją siejo ir pačių lietuvių indėlis į šio universiteto istoriją. Jau universiteto atnaujinimo 1400 m. akte karalius Jogaila pabrėžė būtinybę šviesti ir lavinti Lietuvos visuomenę. Nuo pat universiteto įkūrimo jame studijavo ir Lietuvos bajorų vaikai, ir kitų visuomenės sluoksnių atstovai. Lietuvos didikai rėmė ir palaikė universitetą materialiai.

1401 m. antruoju universiteto rektoriumi išrinktas Jonas Vaidutis (lenk. *Jan Wajdut*; gyv. 1365–1422 m.), kunigaikščio Butauto sūnus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio vaikaičiai, Dro-

Nuotraukose – išlikę XV a. Jogailos universiteto antspaudai, už kurių atvaizdus dėkoju Lietuvos istorijos tyrinėtojai Rimantui Kunčiui-Žemaitaičiui, leidusiam pasinaudoti jo fotoarchyvu

hičino kunigaikštis. Butautui 1365 m. pabėgus į Prūsiją pas kryžiuočius, 1381 m. tėvu pasekė ir Vaidutis. Vėliau apsigyveno Prahoje. Manoma, jog čia buvo pakrikštytas Jono vardu. Studijavo Prahos universitete, vėliau buvo išventintas į kunigus. 1389 m. minimas kaip Krokuvos pranciškonų kustodas (vyresnysis), Krokuvos ir Sandomiero kanauninkas, 1401–1402 m. – antrasis Krokuvos akademijos rektorius. Manoma, kad palaidotas Krokuvos katedroje. Vadinasi, jau ir Lietuva tuo metu turėjo mokytojų žmonių, galėjusių vykdyti ne vien studentauti į Krokuvą, bet ir šviesti visuomenę, užimti tokias aukštas pareigas svetimo krašto *alma mater*.

1402 m. jau minimas pirmas studentas iš Lietuvos – Vilniaus kapitulos išdininkas ir kanauninkas Martynas. 1406 m. universitete įsteigta lietuvių studentų bursa (bendrabutis). XV a. šiame universitete studijavo apie 300 studentų iš Lietuvos, o XVI amžiuje – jau 450 studentų iš LDK. 1442–1492 m. iš Krokuvos į Lietuvą grįžo 40 bakalaurų, 13 magistrų, 2 mokslo daktarai. 1500–1588 m. Krokuvoje mokėsi apie 168 studentus iš Lietuvos. XVII a. pirmojoje pusėje čia mokėsi apie 200 studentų iš Lietuvos. Vėlesniais laikais žinių universitete sėmėsi įtakingi žmonės – Pranciškus Skorina, lietuviškos raštijos kūrėjai Abraomas Kulvietis ir Stanislovas Rapolionis bei kiti Lietuvos šviesuoliai. 1885 m. Krokuvos Mokslų akademijos nariu korespondentu buvo išrinktas archeologas Tadas Daugirdas.

Iki šių dienų Jogailos universiteto Krokuvoje aura saugo ne vieną Lietuvos istorijai reikšmingą akimirka, bylojančią apie to laikmečio lietuvių visuomenės paliktus pėdsakus ir jos aktyvų dalyvavimą šios mokslo įstaigos gyvenime. Didžiosios kolegijos (XV a.) kiemelyje šalia visų universiteto fondatorių ir mecenatų herbų sieną puošia lietuviškas Vytis, liudijantis apie Lietuvos didikų indėlį, skirtą šiai mokslo šventovei, Jogailos universitetui teiktas subsidijas ir paramą.

Apie glaudžius Krokuvos universiteto ryšius su Lietuva mena ir išlikęs 1434 metų Krokuvos universiteto lietuviškas, mažai kam matytas, antspaudas: Mergelė Marija su kūdikiu ant rankų ir lietuviškas simbolis – Lietuvos valstybės herbas Vytis ir dvigubas kryžius raitelio skyde. Iki mūsų dienų išliko tik du žinomi XV a. Jogailos universiteto antspaudai. Vienas jų paženklintas lenkiškuoju simboliu Ereliu, kitas – Vyčiu. Tiesa, kol kas istorikai negali paaiškinti lietuviškų ženklų atsiradimo ant šio Krokuvos universiteto antspaudų istorijos, tačiau linkę manyti, jog tai mokslo akademiją reformavusio karaliaus Jogailos simbolis, pabrėžiantis jo lietuvišką kilmę.

Karaliaus Jogailos reformuotas Krokuvos universitetas ypač klestėjo XV a. pabaigoje – XVI a., tuo pačiu atverdamas kelius daugeliui LDK šviesuomenės atstovų tolimesnėms studijoms Vakarų Europos universitetuose, o taip pat pasitarnavo ruošiant ir šviečiant Lietuvos visuomenę bei purenant dirvą Vilniaus universiteto įkūrimui Lietuvoje. □

Didikų Tiškevičių giminės palikimas

Laura Almantaite

Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos galerijoje veikia fotografijos darbų paroda „Tiškevičiai. Atvirukai iš šeimos albumo“, parengta pagal Virginijos Vareikytės dokumentinį filmą „Tiškevičiai. Šeimos portretas“. Kartu pristatomas ir pats filmas, sukurtas Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos užsakymu.

Fotografijos bei filmas „Tiškevičiai. Šeimos portretas“ pasakoja apie Tiškevičių giminę nuo pat XVII a. supusius aplinkos daiktus, kolekcijų eksponatus. Jų istorijos šiandien suteikia daug informacijos ir žiniomis praturtina Tiškevičių, kaip dvasiūnų, fundatorių, mecenatų, kolekcininkų, socialiai ir politiškai aktyvių visuomenės veikėjų šeimos portretą. Filme ir fotografijose užfiksuoti XVII a. relikvijoriai, atgabenti vyskupo Jurgio Tiškevi-

čiaus iš Romos, prabangios flamandų auksakalio si-dabro plokštelės ir dvi falsifikuotos XIX a. vaikų mumijos, taip pat specialiai užsakytas krikščioninis vestuvinių taurių servizas su Tiškevičių ir Radvilų heraldika, atgimstančio Užutrakio dvaro restauruojami interjerai ir iš venecijietiško stiklo pagal unikalius modelius atkurti šviestuvai. Filmo operatorius Saulius Lukoševičius, prodiuseris Algirdas Žvinakevičius, o apie nuotraukas pati autorė taip kalba: „Fotografijose išskiriami ryškesni objektų fragmentai, arčiau žiūrovo akies pritraukiamos vertingosios objekto savybės, atmosferą atspindinčiu rakursu pateikiami peizažai. Jos plastiškos, spalvingos, suteikia apčiuopiamumo iliuziją ir taip primena „atvirukus“. Paroda veiks iki spalio 12 d., o apie filmą „Tiškevičiai. Šeimos portretas“ peržiūrą laiką galima sužinoti el. paštu: lietuva@unesco.lt., kreipiantis į Kultūros programų vadovę Laurą Almantaite. □

Kalvarija.

Virginijos Vareikytės nuotr.

IZABELĖ

Jūratė Vyliūtė

Pabaiga. Pradžia 2012 m. rugpjūčio 8 d. „Kultūroje“

1954 metų gruodį iš lagerio grįžo Valentinas Gustainis. Jaboganą po dešimties metų rado pasikeitusį: nėra alkanų nė nudriskusių, duona pardavinėjama be kortelių, parduotuvėse yra ir kitokių maisto produktų, daugelis tremtinių turi savo karves, jo žmona ir dukrelė padoriai apsirengusios... Ir vis tik matė, kad jam lageriuose ir kalėjimuose geriau sekėsi, negu be jo likusiai šeimai... Puolė į visokius darbus – jodinėjo po laukus tikrin-damas pasėlius, vežiojo vandenį iš upelio į daržus, buvo virėju, pardavėju, kad tik priartintų grįžimą Lietuvon.

Pirmiausia išsiuntė vaikus – tiesiai į Sofijos Čiurlionienės glėbį.

Sugrįžę iš Altajaus Gustainiai tebuvo „nuskurdę praeities žmonės, nebeturintys jokio svorio visuomenėje“, tačiau kauniečiai priėmė juos labai širdingai, ir Gustainis padarė išvadą, kad „buvusius tremtinius plačioji visuomenė nė nemano laikyti kažkokiais raupsuotais parijais“.

Prisiglaudę Griškabūdyje, sename mediniame Gustainio sesers namelyje, ten praleido likusius gyvenimo metus. Valentinas Gustainis dar parašė ir išvertė knygų. Izabelė savo troškimą dainuoti tenkino giedodama Griškabūdžio parapijos chore. Viešai ar namie viena nebedainuodavo, nors anksčiau, pasak dukros Valentinos, Žemosios Panemunės dvare dažnai skambėdavo jos balsas ir svečių plojimai: turėjo koncertinį fortepijoną, skambindavo klasikų kūrinius, dainuodavo pati sau pritardama... Griškabūdžio namelyje pianino neturėjo, gal ir pirštai per penkiolika Jabogano metų atrato nuo klavir-tūros – norėjo nors balsą išlaikyti gyvą. Gustainis atsinešė iš klebono magnetofoną, ir Izabelė įrašė į magnetinę juostelę muzikinį pasveikinimą. Edvardo Griego „Solveigos daina“ – Valentinui Gustainiui... Jos balsas skaidrus, spalvingas, atrodo stiprus, aišku, šiek tiek trūksta kvėpavimo atramos, juk ji jau 69 metų...

„Mylima žmona, – įkalbėjo Valentinas Gustainis angliškai, paskui lietuviškai, – dėkoju už dainą, skirtą mano vardadieniui“. „O dabar padainuosiu savo mylimai dukrelei“ – sako Izabelė. – „Vai blizga, mirga šviesus ežerėlis...“

Abu Gustainiai iškeliavo į Griškabūdžio kapines, juostelė su Izabelės Avietėnaitės dainavimu ir Valentino Gustainio švelnia zanavykų tarpe išpasakota jų gyvenimo istorija liko dukros Valentinos Gustainytės archyve.

Zanavykų panelė

Artistės sugebėjimų Jabogane parodžiusi Valentina Gustainytė pasirinko mokytojos profesiją – tik dėl Cecilijos Bindokaitės, ir visą gyvenimą sako buvusi laiminga, nes visur lydėjęs Mokytojos paveikslas. „Žemojoje Panemunėje buvo dvi pradinės dviklasės mokyklos. Vienoje jų mokytojavo Cecilija Bindokaitė – tauri, šviesi asmenybė, bažnyt-kaimio kultūros puoselėtoja. Pas ją mokiausi antrame ir trečiame skyriuose (1936–1938 m.). Buvo reikli, gana griežta, rūpestinga ir nepaprastai darbšti, visur suspėjanti mokytoja. Ne tik rašyti, skaityti, skaičiuoti mokė vaikus. Ji mokė mus mylėti savo tėvyne, gamtą, vesdavosi į ekskursijas po apylinkę, supažindindavo su jos istorija, pavasariais sodindavome pakelėse medelius, juos laistydavome, prižiūrėdavome. Klasėje buvo fisharmonija, jos pagalba mokė mus dainuoti, šokti. Giliausią išpūdį paliko jos režisuojami vaidinimai (Cecilija – dramos artistės Elenos Bindokaitės sesuo – J. V.). Noriai ruošdavomės visi, malonu buvo pasijusti „artistais“. Vaidindavome tėvams, visuomenei, per šv. Kalėdas, kitomis progomis. Ji ir pačių mokinių kūrybą skatino. Šeštadieniais po pamokų tai viena, tai kita klasė vaidindavome savo „kūrybos“

veikaliukus. Kaip įdomu būdavo ruoštis tokiam pasirodymui!

Mokytoja ruošdavo vakarėlius ir su jaunimu. Prireikus ir pirmąją medicininę pagalbą suteikti galėjo. Visi ją vadino tiesiog Panele, tarsi tai būtų jos ir vardas, ir pavardė, ir pareigos.

1941 metų ankstų birželio 14 rytą pamačiau Mokytoją su lagaminu vienoje rankoje, pagalve antroje, ginkluotų vyrų atlydimą link sunkvežimio, gabenančio žmones į Pilviškių geležinkelio stotį. Tenai ją mėgino įgrūsti į vagoną su atskirtais nuo šeimų vyrais, mat buvo šaulė, „komandovala polkom“ (komandavo pulkui – rus.). Laimė, po ilgų įtikinėjimų jai pavyko iš tų pasmerktųjų vagono ištrūkti.

Po trijų savaičių kelionės gyvuliniame vagonė, dešimties dienų Bijsko patvoryje, pagaliau mus pakrovė į vežimus ir nuvežė į paskirties vietą – atkampi, nyki vieta, vadinosi Kužurla. Vėliau perkėlė į arklių tarybinio ūkio centrą Jaboganą ir apgyvendino barakuose. Mokytoja kiek galėdama stengėsi padėti labiausiai vargstantiems, savo darbštumu, rūpestingumu buvo pavyzdys kitiems.

Vietiniai gyventojai daržovių neaugino, nes vasaros trumpos, pasitaiko stiprių šalnų, tačiau ūkio vadovai nutarė sukurti daržininkų brigadą. Joje dirbo vien tremtiniai, o brigadininke paskyrė Ceciliją Bindokaitę. Atsakomybė didelė – vyko karas ir bet koks plano sužlugdymas buvo traktuojamas kaip sabotazas, patikrinti tremtinių darbo atvažiudavo ir enkavedistai iš rajono. Bet Mokytoja „nematydavo,“ kai žmonės kokią bulvę ar ropę užantyje savo šeimai nešdavosi.

Žiemą ji dirbdavo grūdų sandėlininke. Ir čia avizos bei miežiai kišenėse, veltiniuose ar specialiai ant krūtinės pritaisytuose krepšiuose keliaudavo pas alkanus vaikus, senelius. Sandėlininkė „nepastebėdavo“ viso to, nors puikiai žinojo, kaip skaudžiai gali nukentėti, jeigu sužinotų ūkio vadovai.

Buvo ji daugeliui ir patarėja, ir globėja. Lietuviai eidavo pas Panelę pasiguosti, o vietiniai kreipdavosi patarimo į Ceciliją Ivanovną.

Ir ten, tremtyje ji subūrė vaikų dramos būrelį, pastatė S. Maršako „Katės namus“, pati beveik iš nieko paruošė visiems kaukes. Kiek džiaugsmo iš to spektaklio buvo ir „artistams“, ir žiūrovams! Vėliau dar ne vienas spektaklis buvo suvaidintas ir su Jabogano jaunimu.

1956 metais Mokytoja pirmoji gavo pasą ir pirmoji paliko tremties vietą. Jai išvažiuojant, Valentinas Gustainis parašė atsisveikinimo eilėraštį.

Panelė grįžo į savo namus Žemojoje Panemunėje. Buvo suvargusi, bet nesėdėjo sudėjusi rankų, tvarkė savo sodybėlę, išlikusias knygas ir dar su vaikais pastatė spektaklį. Kai aš, jau pati būdama mokytoja, parengiau vaidinimą, jos akyse pasidariau „tikra mokytoja – pedagogė, auklėtoja“, o kai pastačiau „Atžalyną“ rašė: „Laiminga ta mokykla, kuri turi vaidintojų kuopelę. Juk scenos meno rei-

Senieji panemuniečiai Cecilija Bindokaitė ir Valentinas Gustainis.

Nuotraukos iš Valentinos Gustainytės archyvo

kia vaikams kaip saulės. Meno veikalelis juos lavina, auklėja, gyvina, jaudina. Mokykla be scenos yra negyvas padaras. [...] Kaip man ramu, kaip gera, kad kaip mokytoja suradai tą keliuką, kuriuo turėtų eiti visos mokyklos ir mokytojos.”

Mirė Cecilija Bindokaitė sulaukusi 90-ties metų. Paliko savo gūžtelę ant Nemuno kranto ir atgulė Žemosios Panemunės kapinėse šalia tėvų, prie pačios pasistatyto kuklaus paminklo, ant kurio yra užrašas „Graži tu, mano brangi Tėvyne.“

Nesulaukė geroji Mokytoja tėvynės atgimimo ir laisvės, kuo visada tikėjo.

*Prisiminimus apie Mokytoją parašė
Valentina Gustainytė*

Valentina Gustainytė prisimena, kad meninėje veikloje Jabogane dalyvavo ir kitas tremtinys užnemunietis Stasys Grincevičius. Kilęs iš muzikališios Grincevičių šeimos, turintis, kaip ir sesuo Beatričė bei brolis Vaitiekus absoliučią klausą, vargonininkavęs Ilguvoje, jis ir Altajuje buvo reikalingas kaip universalus muzikantas: griežė akordeonu, bajaranu, skambino fortepijonu, šventiniuose ūkio renginiuose pasirodydavo ir solo, pritardavo kitiems (Izabelei Avietėnaitėi-Gustainienei), pagrieždavo šokiams, jei jaunimėlis susimesdavo po rublį.

Jo padėtį sunkino globos reikalinga sesuo Kristina, jauniausia Grincevičių šeimos mergaitė. Gimusi 1918 metais, mokiusis Kaune gimnazijoje, Karmėlavos šeimininkų mokykloje, ji gyveno Ilguvos dvare, iš kur 1941 birželį su broliu Stasiu ją ištrėmė į Altajų. Ten Kristina dirbo ūkio darbus – turėjo malkom kūrenamą traktorių, arė juo laukus, augino viščiukus, sukiužusioje fermoje prižiūrėjo kiaules. Labai šaltą naktį kiaulė atsivedė paršiukų ir jie sušalo. Kagėbistai apkaltino sabotazu ir išsivežė Kristiną į Bijską – 300 km nuo Jabogano. Tardė, mušė, uždavinėjo klausimus, kurių tardomoji nesuprato. Palaikę apie mėnesį, paleido pėsčią, apdriskusią atgal į kaimą. Per dešimt dienų grįžo. Po to ilgai bijojo žmonių, ypač uniformuotų vyrų. Brolis Stasys buvo vienintelė jos atrama, prieglauda ir paguoda – „visi Grincevičiukai labai mylėjo vienas kitą“. Jabogane Kristina pagimdė (1947) dukterį Liuciją, su kuria vėliau išvažiavo į Lietuvą – „neturėjo nei namų, nei pinigų“, pabuvusi Vilniuje pas Beatričę jos vieninteliam kambarėlyje, grįžo Ilguvon, įsikūrė netoli dvaro (nacionalizuotam dvare dar 1940 m. buvo įsteigti senelių prieglaudos namai), dirbo ūkyje ir kiek pajėgdama pagelbėjo Sibire likusiam broliui. Kristina Grincevičiūtė mirė 2003 metais, palaidota Ilguvos kapinėse, po metaliniu kryžium, primenančiu senuosius giminės tremtinius, 1863 metų sukilimo dalyvius – prosenelį Henriką ir pakeliui į Tobolsko guberniją mirusį jo brolį. Kristinos dukra Liucija Grincevičiūtė, atgavusi dvaro žemės plotelį ir pasistačiusi medinį namą, bando gaivinti Ilguvos senovę.

Stasys Grincevičius į Lietuvą nebegrįžo, tik ją aplankė. Jis dėstė muziką Jabogano septynmetėje mokykloje, vedė suome, persikėlė į Irkutską, ten ir mirė. S. Grincevičiaus dukros domisi tėvo gimtine, jo su-laužyto gyvenimo istorija, lanko Ilguvą, remia Liucijos Grincevičiūtės užmojus. □

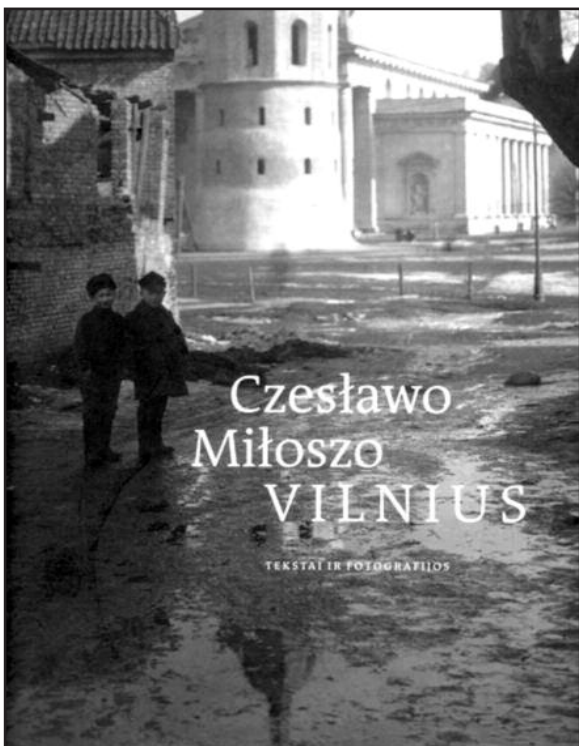
Izabelė Avietėnaitė ir Valentinas Gustainis Griškabūdyje, 1958

Kultūros kronika

✂ Rugsėjo 15 d. Vilniuje, Lietuvos Nacionaliniame operos ir baleto teatre įvyko baleto „Tristanas ir Izolda“ premjera (Richardo Wagnerio/ Henko de Vliegerio muzika). Libreto autoriai – Krzystof Pastor, Cael Alphenar. Choreografas – K. Pastor, muzikinis vadovas ir dirigentas – Modestas Pitrenas, scenografas – Adomas Jacovskis, kostiumų dailininkė – Aleksandra Jacovskytė. Pagrindinius vaidmenis atliko jauni baleto solistai Inga Cibulskytė (Izolda) ir Pawelas Koncewojus iš Lenkijos (Tristanas). M. Wesendonck dainas atliko Sigutė Stonytė. Žiūrovai neliko abejingi įtaigiai ir gražiai papasakotai tragiškos meilės istorijai, kuri įkvėpė ne tik garsųjį kompozitorių R. Wagnerį, bet ir daugelį kitų menininkų. Legenda apie Kornišo riterio Tristano („liūdesio vaiko“) ir airių princesės Izoldos meilės ryšį perpasakota daugybėje šaltinių, manoma, kad ji padėjo pamatus karaliaus Artūro laikų romantinei istorijai apie Lancelotą ir Gvineverę, taip pat turėjo didelę įtaką XII a. Vakarų meno ir literatūros tobulėjimui.

✂ Vilniaus paveikslų galerijoje rugsėjo 14 d. įvyko knygos „Czeslawo Miloszo Vilnius: tekstai ir fotografijos“ pristatymas. Pokalbyje apie knygą dalyvavo rašytojas Tomas Venclova, fotografas Algimantas Kunčius, knygos sudarytoja d. Margarita Matulytė, knygos dailininkas Jokūbas Jacovskis, „Apostrofos“ leidyklos, išleidusios knygą, direktorė Giedrė Kadžiulytė. Renginį vedė Pranas Morkus. Tekstas ir fotografijų rinkinys pristato iš Lietuvos kilusio Nobelio literatūrinės premijos laureato Czeslawo Miloszo Vilnių. Greta pirmą kartą lietuvių skaitytojui pateikiamo jo „Vilniaus gatvių žodyno“ ir „Dialogo apie Vilnių“ – C. Miloszo ir T. Venclovos susirašinėjimo – knygoje publikuojamos J. Hoppeno, B. ir E. Zdanovskių, Jano ir Januszo Bulhakų, Algimanto Kunčiaus fotografijos. Prieš dešimtmetį pats Miloszas palaimino šį sumanymą – išleisti knygą su jo tekstais ir ano meto fotografijomis.

✂ Muziejų metų projektas „Lietuvos muziejų kelias“ baigė savo kelionę. Paskutiniai renginiai vyko Pamario krašto muziejuose. Kintų Vydūno kultūros centras (Šilutės raj.) kvietė į renginį „Kuo savitas Pamario kraštas“, į ekskursijas po muziejų ir emalio meno kolekcijos „Pamario ženklai“ parodos pristatymą, į edukacines pamokas. Priekulėje į renginius būrė Laisvės kovų ir tremties muziejus; atidaryta paroda „Žandaro sodybos istorija“, pasakojanti šio muziejaus istoriją nuo XX a. pradžios iki dabarties. Renginyje vyko buvusioje žandarmerijoje. Vėliau renginiai persikėlė į Dreverną, į Klaipėdos Pilies bei Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, į Lietuvos jūrų muziejų, Pajūrio žvejo etnografinę sodybą.

✂ Rugsėjo 22 d. Vilniaus universiteto Šv. Jonų bažnyčioje vyks jubiliejinis koncertas, skirtas kompozitoriaus Broniaus Kutavičiaus 80-mečiui. Koncerte skambės Broniaus Kutavičiaus sonata „Ad patres“, M. K. Čiurlionio fuga „Kyrie Eleison“, folkloro dainininko Vytauto Lukšo ir vargonininkės Liaudos Vaitkūnaitės kompozicija „Saulės vadavimo apeigos“. Aktorė Jolanta Dapkūnaitė skaitys poeziją iš senovės epų ir šventraščių. B. Kutavičius išgarsėjo tokiais kūriniais, kaip „Paskutinės pagonių apeigos“, „Dzūkijos variacijos“, „Iš jotvingių akmens“, įdomi ir išskirtinė jo opera „Lokys“, pastatyta pagal to paties pavadinimo P. Merimée novelę. B. Kutavičiaus kūryba įkvėpta etninės lietuvių kultūros, jausmingai gyvybinga ir matematiškai tiksli, logiškai niuansuota, todėl dar vadinama minimalistine. Ji savitai traktuoja laiką ir erdvę, atveria klausytojui archajinius tautų priešistorės kodus. Kompozitoriaus kūriniai žinomi, vertinami ir pripažįstami visame pasaulyje, sulaukė ne vieno prestižinio apdovanojimo, buvo atlikti garsiausių atlikėjų.

✂ Rugsėjo 13 d. Radvilų rūmų muziejuje atidaryta paroda „Slovakų grafikos menas. Klasikinės technikos“. Ji pristato net dvidešimt penkių Slovakijos dailininkų kūrybą. Grafikos menas Slovakijoje užima ypatingą vietą kultūriniame gyvenime: populiarus šalyje, pripažintas visame pasaulyje. Tai liudija prestižiniuose konkursuose pelnyti apdovanojimai už knygų iliustracijas, ekslibrisus, pašto ženklų dizainą. Paroda Vilniuje sieks perteikti Slovakijos grafikos tradicijų vaizdą, pristatyti kelių kartų menininkų kūrybą ir atskleisti šios meno rūšies įvairovę – medžio raižinio, litografijos, oforto, mecotintos, sausosios adatos techninės galimybės.

✂ 2012 rugsėjo 9 – spalio 3 d. Vilniuje vyks kasmetinis senosios muzikos festivalis „Banchetto musicale“. Žiūrovai kviečiami į devynis koncertus. Viduramžių, renesanso, baroko muzikos gerbėjus Vilnius pasitiks įvairiausiomis programomis, įtikinčiomis net išlepinto muzikos gurmano ausiai. Festivalį pradės Europos Sąjungos baroko orkestras, atlikdamas orkestrinį „baroko pliūpsnį“. Prancūzų ansamblis „Ligeriana“ nukels į viduramžius, kur trubadūrai, minezingeriai ir truverai savo mylimosioms dainuodavo ir giedodavo nuostabias eiles. Jaunas lietuvių ansamblis „Reversio“ sudomins birbynėmis atliekama renesanso ir baroko muzika. Poetiškų baroko arijų programą pateiks duetas iš Berlyno – sopranas Maria Skiba ir liutnininkas Frankas Pschicholzas. Išskirtiniai festivalio svečiai – ispanų ansamblis „Le Tendre Amour“, parodysiantis XVIII a. operą „Los elementos“ su visais ispaniškais elementais (baru, flamenco, kastanjetėmis, tapas, vynu, bulių kautynių parodija ir, žinoma, ispaniška muzika). Choras ir konsortas „Brevis“ pakvies į karališkąją Zigmanto Vazos koplyčią klausytis mišparų. Bus ir kitų įdomių koncertų.

